

ROEPING - MAANDSCHRIFT VOOR SCHOONHEID IN LEVEN
EN LEVENSUITING - HOOFDREDAKTEUR: DR. H. W. E. MOLLER.
REDAKTEUREN: THEO VAN DER BIJL - DOM CONSTANTINUS BOS-
SCHAERTS, o.s.B. - W. VAN KALMTHOUT - M. MOLENAAR m.s.c.
KAREL VAN DEN OEVER - JOZ. WIELDERS

ALLES VOOR DE REDAKTIE TE ZENDEN AAN DR. H. W. E. MOLLER, TILBURG
BIJ ONGEVRAAGDE BIJDAGEN GELIEVE MEN POSTZEGELS IN TE SLUITEN
VOOR MOGELIKE TERUGZENDING

„ROEPING” verschijnt de 15de van iedere maand; 12 maandelijke
afleveringen, met platen afzonderlik op kunstdrukpapier.

De intekeningsprijs is gld. 10,— in 't jaar; over de post gld. 10.50,
te voldoen in twee halfjaarlikse termijnen van gld. 5.— of gld. 5.25,
telkens na verschijnen van de 2^e en de 6^e aflevering. Men verbindt
zich voor de hele jaargang.

Afzonderlike nummers, zolang ze voorhanden zijn, gld. 1.00.

Uitgegeven bij: J. J. ROMEN & ZONEN, Roermond.

INHOUD

M. MOLENAAR, M. S. C., De strijd om de soberheid	257
WILLEM NIEUWENHUIS, De Nar en de Wijze (G. K. Chesterton), 2	262
HENRI BRUNING, Strindberg's Damaskustrilogie, 3	271
GER. KNUVELDER, L. J. M. Feber	286
JER. VERMIN, M. S. C., Het einde; De bezorgde Vader 293, 295	
HENRI BRUNING, Uit: de Tocht	297
JAN ENGELMAN, Plasschaert over Piet van Wijngaerdt; Michel-Angelo's Profeten	300, 301
ALGEMENE INHOUD	302

Deze aflevering is voltooid op
Sint Kristoffel, 11 Maart 1925

STRINDBERG'S DAMASKUSTRIOLOGIE.

„Aber sie waren *sich selbst schwerer als das Dunkel.*

Nach Damaskus.

III.

Wanneer het tweede deel dezer Damaskustrilogie aanvangt, is de Onbekende weer de grimmige, verbitterde, hard-hooghartig op zijn lot inmuitende oproerling.

Hoe gebeurde dit?

Door de boete welke hij gedurende enige tijd volbracht, verminderden de kwellingen van zijn schuldbesef, herstelde zich, als gevolg daarvan, gedeeltelik zijn innerlik evenwicht, en als gevolg dààrvan zijn fizeike kracht die na de krisis van het XIe toneel (1ste deel) als verlamd was. Het gevolg van deze herwonnen psychiese en fizeike sterkte is: dat zijn trots weer grimmig begint te wringen aan zijn lijden, daarvan los wil, en dat deze verbeterden mens weer meer aan die onwil, aan die afkeer tegen het lijden, en tegelijk daarmee aan zijn oude haat tegen de hem tuchtigende Voorzienigheid *durft* toegeven. (Direkt wanneer hij zijn krachten voelt toenemen, en hem zijn schuldenlast verlicht wordt, „wird er sofort übermütig und klagt Gott der Bosheit und Ungerechtigkeit an. Und dieser Mann ist ein Dämon, der gefangen gehalten werden muss; von der gefährlichen Art der Empörer, würde er seine Gaben missbrauchen, um Böses zu tun.”¹⁾ En hij *durft* dit te meer — dit toegeven aan zijn afkeer tegen het lijden, aan zijn verzet tegen de Voorzienigheid — omdat hij, niet alléén in zijn herwonnen psychiese en fizeike kracht, maar ook in het feit dat zijn droom van het goudenaken op het punt staat werkelijkheid te worden, houvast krijgt aan *zich-zèlf*, weer meer op *zich-zèlf* *durft* gaan betrouwen. Staat hij met die verwezenliking van zijn gouddroom niet op het punt de meest geniale mens van zijn eeuw, van de meest geniale eeuw te worden. Heeft hij niet eigenlijk zijn lot, zijn toekomst, zijn geluk in *eigen* hand? (Zodat dus in dit tweede deel werkelijkheid wordt datgene waarmee hij dreigde voor hij ineenbrak (deel I): und wenn ich gezwungen werde es zu tun (n.l. knielen, buigen, boeten), so nehme ich es zurück.... später!²⁾ 't Goud lokt, en het uitzicht daarachter: de meest geniale mens, roem, en eer. Die hoop groeit, groeit: hij voelt zich krachtiger dan ooit: hij *durft* tarten: „das Schicksal ist nicht Unvermeidlich”. Dan trapt hij „das Schicksal” — dat hem toch nog beangst — van zich af: hij grijpt zich weer vast aan zijn vroeger houvast: alles één grote nonsens, „alles Illusion” (nietwaar: wenn es

¹⁾ N. D. 2de deel pag. 175.

²⁾ N. D. 1ste deel pag. 81.

zuweilen etwas schmutzig ist, so heben Sie nur die Flügel und flattern!; hij profeteert weer „von dem grossen Weltennichts“): alles is illuzie, maar geld en eer: dat zijn „für einen Mann die dauerhaftesten von allen Illusionen.“

Hij liet God los. In den beginne aarzelend. Dan meer en meer. God laat dan meer en meer ook hém los. Hoe meer hij God loslaat, hoe meer ook de innerlike kwellingen en het lijden zich drukkender aan hem opdringt. Zeide hij niet, deel I: „darum fangen die Gewissen an so schwer zu werden, wenn niemand tragen hilft. . . .“? Welnu, dit wordt wederom aan hem voltrokken. Dit noodzakelik gevolg — waarvan hij zelf de schuld is — verbittert hem: hij ziet alléén het lijden dat weer toeneemt, ontkent of wéét-niet-door-trots-en-verbittering de oorzaak. Hij zegt: Kann man das Böse das Böses tut lieben?“ — ondanks de nederlaag in het eerste deel, en de zachte, fijn-inzettende zegen die na de overgave daarop volgde. Hij verzuurt: de machten die zijn lot leiden zijn *boze* machten, machten die de ondergang, niet het geluk der mensen willen. Als het lijden een tuchtiging was — nu, dan was ze een vreemde tuchtiging: want mij leerde ze niets dan *haten*. Hij gelooft niet meer, zoals vroeger, aan het goede. Hij vertrouwt niet meer in de Voorzienigheid. „Sieben Totsünden“, zal later de Verleider zeggen ¹⁾ „gab es: acht sind es geworden. Die achte habe ich erfunden! Verzweiflung heisst sie. Denn die Güte bezweiflen und nicht auf die Verzeihung hoffen, heisst Gott böse nennen.“

Maar al liet hij God los en liet, in zekeren zin, God hém los — toch kan hij God niet ontkomen. Na hetgeen zich afspeelde in het eerste deel, maar óók na de levensgang — van begin tot nu — die de Onbekende ging, kan hij God niet ontkomen. Zijn opstand dreef hem tot het verbitterde: God wil het kwade. Maar eenmaal tot daar door zijn *verbittering* gekomen, moet hij daarvan ook een *verklaring* geven en tot die stelling ook nog langs een andere weg komen om ze tot een *houvast* te maken.

Het lijden — zo zegt hij nu — is geen loutering door goede geesten overgezonden, maar de kwelling „der Oberen“ die, om de mensen, „Adams Riesengeschlecht“, — dat, toen „es sich für zahlreich genug hielt, einen Sturm gegen die Oberen zu wagen, einen Turm zu bauen begann, der in den Himmel hinauf reichen sollte“ — in bedwang te kunnen houden, gedwongen waren te heersen „durch Zwietracht (Sondern und herrschen)“ onder de mensen te zaaien. „Es sind die oberen Schedim, die sich zwischen die Sterblichen und den Herrn Zebaoth gestellt haben, und darum ist Freude, Friede und Glück von der Erde verschwunden“.

¹⁾ N. D. 3de deel pag. 213.

Maar die machten zal hij overwinnen! Hij konstrueert zich een plan de campagne dat langzaam maar steeds feller en trotser in hem groeide naarmate zijn haat, zijn verbittering, en zijn trots toenam. Hij geeft zich over aan die droom, de goden te verslaan, met de grimmige honger van een haat die zich nooit kon wreken, met de angstige bezetenheid van een die dat zijn laatste, allerlaatste redding weet: hij ziet niet meer de onmogelijkheid ervan in: hij holt door: zijn droom, zijn redding: hij ziet niets dan die droom en die droom als een realiteit zo hevig dat hij al het andere vergeet: hij wordt volkomen verblind: hij ziet niet meer dat hij de Onzichtbare òntkent met zijn: alles is 'n illusie, en tegelijk èrkent met zijn strijd tegen de boze machten; dat hij Hem òntkent met zijn gezegde: das Schicksal ist nicht unvermeidlich en *tegelijk* èrkent door tegen Hem te strijden; hij ziet niet de tegenstelling tussen: das Schicksal ist nicht unvermeidlich, we kunnen m.a.w. de goden bestrijden, en zijn poging de kwellingen van zijn vrouw, die hij een middel in de hand der goden vreest ¹⁾, te ontkomen door haar te zeggen: „ich bitte dich: rühre nicht an mein Geschick mit plumpen Händen. Ich bin Kain, siehst du, und stehe unter dem Bann der Mächte, aber die Mächte lassen keinen Sterblichen in ihr Rachewerk eingreifen. Siehst du, dass ich gezeichnet bin! (Lüftet den Hut) Das Zeichen bedeutet: *mein* is die Rache, sagt der Herr“: door haar dus van haar funksie — werktuig in de handen van de Onzichtbare — in zijn leven los te schakelen. Heeft hij vroeger haar opgaaf in zijn leven willen ontkomen door van haar weg te gaan (deel I), tans, nu hij haar nodig ²⁾ heeft en niet van haar weggaan kàn, tracht hij haar schrik aan te jagen met een „mein ist die Rache sagt der Her“. En waar blijft hier die zekerheid van „Das Schicksal ist nicht unvermeidlich“ en waar zijn zekerheid „alles Illusion“?; hij ziet niet hoe zijn vrouw lijdt onder haar slechtheid waarvan ze bevrijd wil worden omdat ze haar kindje verwacht; hij ziet niet hoe hij geen eer en roem te verwachten heeft ook indien zijn strijd met de goder gelukken zou. Niets ziet hij: alleen zijn droom! Is hij niet de Baalspriester die de bliksem uit de hemel zal opvangen en naar de onderwereld sturen en zó de krachten der goden neutralizeren. Zal niet *hij* doen wat géén vóór hem deed: zal hij het gouden kalf niet neerstorten en de wisseltafels der kooplui omstoten? Hij is het die het lot der mensen in zijn handen heeft: binnen acht dagen zal de rijkste der rijken arm zijn: de valse waarde-meter goud zal hebben opgehouden te heersen: àllen zullen even

¹⁾ Ihre Fähigkeit, mich zu peinigen, übertrifft meine infernalste Erfindung, und wenn ich lebend ihren Händen entgehe, so komme ich so rein wie Gold aus dem Feuer. 2e deel pg. 117. We komen op Ingeborg aanstonds terug.

²⁾ We komen hierop aanstonds terug.

arm zijn: angstig-verward zullen de mensen zijn als mieren wier nest door elkaar werd gehaald. Is hij het niet, die met het goud heel de wereldorde lam zal leggen en verwoesten. „Ich bin der Zerstörer, der Auflöser, der Weltverbrenner, und wenn alles in Asche liegt, dann werde ich hungernd zwischen den Schutthaufen streifen und mich an dem Gedanken freuen: das habe ich getan, ich habe das letzte Blatt in der Weltgeschichte geschrieben, die damit für abgeschlossen gelten kann”. „Um dieses aber tun zu können, muss ich meine Person mit der eines anderen (dit zal zijn vrouw zijn; daarom is hij aan zijn vrouw gebonden) verdoppeln, die alles, was meinen Geist bindet, in sich aufnehmen kann.... So dass meine Seele ihre reine Feuerluft wieder bekommt, mit der sie zum Äther steigen an der Mächten (die geneutraliseerd werden: hij lokte hun bliksems in zijn macht) vorbei kommen und den Thron erreichen kann, um zu Füßen des Ewigen die Klagen der Menschen niederzulegen....” Aan die droom geeft hij zich over, gans-en-al: in die hoogmoedsdroom verliest zich zijn trots, jubelt zegevierend zijn trots als een vogel die naar het zonnehart omhoogschiet. Zijn trots zweept hem op: „Hochmut! Das ist doch die letzte Spur von unserem Göttlichen Ursprung.”¹⁾ Het onmetelik-krachtig godengevoel dat de trots teweeg brengt maakt zich van hem meester en onmetelik-geweldig wordt zijn haat. Want woelde niet uit heel dat gekompliseerd vergroeien-der-ziel-door-haat-en-trots tenslotte niet die éne háát-gedachte naar boven: *héél de mensheid te vernietigen om daarin de Eeuwige te treffen, de Schepper in zijn schepping: „um zu Füßen des Ewigen die Klagen der Menschen niederzulegen”*; woelde niet die éne gedachte weer op — zij het dan in anderen vorm — God op de Sinäi tegemoet te treden — — En tenslotte, al valt dan heel die droom stuk en wordt niets werkelijkheid — zal hij niet de vermetelheid van deze demonies-tartende, hemelbestormnede gedachte-alléén de Onzichtbare forseren tot een loyalen, open strijd?

Zó is het nieuwe, verbeterde gevecht met de Onzichtbare. Zijn vroegere verweermiddelen werden hem stuk voor stuk ontrukkt — tans maakte hij zich van nieuwe, demonieser meester. Met ontzaggelijke klimaks stijgt in dit deel de dramatische spanning: alle afmetingen hebben zich verbreed: 'n titanenstrijd schijnt het, waarbij de vorige als 'n nietigheid dreigt te verzinken: als 'n donker-muitende mens-God leunt hij zich dreigend-trots, hatend en honend op tegen het universum: alle de strijdmiddelen die zijn (het) vernuft konden uitvinden, schijnen gereed gezet God's vernederende aanrandingen op zijn persoonlijkheid te

¹⁾ N. D. 2de deel, pg. 176.

bestrijden; heel de wereld-orde — de materiële zowel als de ideologische — schijnt hij om te storten.²⁾

Dit is echter onderwijl in Ingeborg gebeurd:

Haar diepst-innerlike verlangen was niets anders dan dit vrouwe-like: moeder te zijn, zich gans-en-al wèg te kunnen geven. Was dit teruggedrongen met de vrijheidsvoorspiegelingen van de dokter en kwam dit naderhand in het huwelijk met de Onbekende weer onge-havend boven — tans, nu de Onbekende van haar verwijderd staat door de onoverbrugbare kloof van zijn godenstrijd — zijn hees gevecht alle aanrandingen van de Onzichtbare op zijn persoon te weren — 'n kracht-ekspansie die gans zijn persoon opeist en zijn kern wegdreef van hãàr kern: tãns begint dat moederverlangen weer te verhongeren en zij, die onder zijn invloed weer slecht werd, àl zijn slecht-heid in haar opnam, vereenzaamt en blijft alleen: alléén met haar slechtheid, haar wroeging, haar geweten: en met de leegte van haar onverzadigd verlangen-zich-te-given. En ze begon de man die haar slècht maakte te haten: zij pijnigt hem: ze wil hem in haar macht, vol-ledig onder haar, machteloos en gepijnd onder haar: de zich ver-zadigende wraakgedachte waar hãàr geweten (door *zijn* schuld) haar kwelt. En te meer haat ze hem omdat ze van haar (=zijn) slechtheid bevrijd wil zijn nu ze het kindje verwacht.

Ook bij haar begint het geweten te knagen, en temeer nu ze weet dat de dokter zich niet kan troosten in een nieuw huwelijk en krankzinnig in hun omgeving rondzwerft. Maakte de Onbekende zich van haar los en kwelt ze hem omdat hij haar met haar geweten alléén liet, staat de dokter achter haar als een donkere, steeds meer naderende dreiging, dan tracht zij, 'n opgejaagde als zij is, haar ge-weten — dat angstig omziet naar de dokter — te ontkomen en te over-winnen door déze *fiksie van machtswellust*: de door haar gepijnigde, tegen haar weerloze *Onbekende* rond te laten lopen *in de kleding van de dokter*: „Es ergötzt mich, ihn zu quälen und ihn zu erniedrigen. Ich habe ihm eingeredet, es sei kleidsam und der Anzug habe Vater gehört. — Wenn ich ihn jetzt in den Kleidern des Werwolfs sehe, glaube ich *alle beide in meinen Klauen zu haben.*”

Haar fijne moeder=ziel — die ook tans weer teruggedrongen is en wel zó dat het schijnt dat 'n „furie” voor haar in de plaats trad — wordt opeens weer schoon zichtbaar in haar drang bevrijd te worden van haar slechtheid omdat zij haar kindje verwacht; zij wil zich van haar (zijn) slechtheid¹⁾ die aan het schoonste in haar kankerde, ontdoen —

¹⁾ Men vergelijk wat Marcus in zijn Strindbergs Dramatik naar aanleiding van dit tweede deel op pg. 287 beweert!

¹⁾ N. D. 3de deel, pg. 195.

ze kàn het niet. En ze haat hem, pijnigt hem. Maar als ze dat wondermooi portret ziet van zijn kind uit zijn eerste huwelijk dan is het alsof heel haar moederverlangen óphongert, alsof eerst nu aan haar gans de waarde, gans de schoonheid, gans het geluk van het bezit van een kind geopenbaard wordt. Nòg kwelt ze hem wel¹⁾ daarna (uit zelfverweer, opgejaagd door angst) maar tenslotte, als ze te breken dreigt onder haar lijden, laat ze dat varen om hem te sméken bij haar te komen, voor háár te zijn: ze wil haar geweten, de herinnering aan de dokter ontkomen in haar kind: ze hoopt dat het kind „die finstere Vergangenheit auslöschen und Licht bringen wird”, maar dan moet

1) Als zij hem kwelt kan hij zich niet verweren om het kind dat ze onder haar hart draagt: ook in hem breekt dan — even — het diepste van zijn ziel door: éven hoort men de stem van diezelfde mens welke in het begin van dit drama met zo oneindige nostalgie naar stilte, reinheid en geluk snikte: „ich wünsche, ich wäre der Hund jemandes, den ich folgen müsste” en 'n moment vermoedt men — en 't is als 'n wankelen door oneindigheden: zó eenzaam voelt men deze mensen — de oer-schoonheid dezer beide zielen die, tans misvormd, tegen het diepst verlangen van hun zielen in met elkander moeten strijden zó dat het nog ongeborn kind 'n wapen dreigt te worden: dan snikt de moeder het uit:

Der Unbekannte (nimmt die Photographie (van het kind uit zijn eerste huwelijk), betrachtet sie genau und steckt sie in die Brusttasche).

Die Dame: Was war das? (Zij vraagt dat, ondanks dat ze 't reeds weet: ze hééft het portret al gezien: de liefde voor, 't verlangen naar, de hoop op háár kind is door die schoonheid van dit kinderportret in haar opgevlamd. Nu wil ze weten hoe schoon hij het vindt. Zal het niet te schoon zijn: zal hij háár kind wel meer kunnen beminnen dan zijn kind: háár kind waarop ze plots al haar hoop heeft gezet: 't kind, waardoor ze hoopt de vader aan haar te zullen kunnen binden, waardoor ze hoopt dat heel het verleden zal worden uitgewist, waarvan ze het nietuwe ('t goede stille familie-) leven verwacht dat „die finstere Vergangenheit auslöschen wird”).

Der Unbekannte: Das Vergangene!

Die Dame: War das schön?

Der Unbekannte: Ja, so schön wie das kommende niemals werden kann.

Die Dame (wird finster): Das hättest du nicht sagen sollen!

Der Unbekannte: Nein, ich gebe es zu; und es tut mir schon leid....

Die Dame: Kannst du leiden?

Der Unbekannte: Jetzt doppelt, denn ich fühle, wenn du leidest. Und wenn ich in Selbstverteidigung dich verwunde, so bin ich es, der das Wundfieber bekommt.

Die Dame: Das heisst: Du bist Waffenlos gegen mich?

Der Unbekannte: Ja; und jetzt noch mehr, da du von dem unschuldigen Wesen, das du unter deinem Herzen trägst, geschützt wirst.

Die Dame: Das soll mein Rächer werden.

Der Unbekannte: Oder meiner!

Die Dame (mit Tränen in der Stimme): *Armes Wesen: geboren in Sünde und Schande, geboren zu Rache, durch Hass.*

Der Unbekannte: Es ist lange her, dass ich diesen Tonfall in deiner Stimme hörte.

Die Dame: Ach ja!

Der Unbekannte: Diese Stimme war es, die mich einst fing; sie glich der einer Mutter, die zu ihrem Kinde spricht!

Die Dame: Wenn du dass Wort Mutter aussprichst, fühle ich mich imstande, nur Gutes von dir zu glauben; aber im nächsten Augenblick denke ich: das ist bloss eine neue Art, mich zu täuschen.

Der Unbekannte: Was habe ich dir eigentlich Böses getan?

Die Dame (unschlüssig).

Der Unbekannte: Antworte! Was habe ich dir Böses getan?

Die Dame: Ich weiss nicht.

Der Unbekannte: Erfinde etwas! Sag: ich hasse dich, weil ich dich nicht täuschen kann.

ook de Onbekende de dokter, zijn geweten in een liefde voor het kind, in een zich gans-en-al geven aan het kind trachten te ontkomen: zij, gedrieën, het hechte bolwerk tegen het verleden.

Als zij hulpeloos bij hem komt, achtervolgd door de dokter, en bij hem steun zoekt, en zij hem wanhopig vraagt „Wer hat die Schuld?” en hij bitter en trots antwoordt „Der die Schicksale der Menschen so verkehrt lenkt!”, dan neemt hij haar tot zich (maar anders, heel anders dan zij wil) en hij ontvouwt haar voor de eerste maal zijn droom: zijn godendroom met dat voor-hem-zo-verbijsterende einde: opsteigen langsheen de machteloze machten naar het aangezicht van de Eeuwige. Zij — schenkt nauweliks aandacht aan zijn woorden: ze voelt daarmee niet aan haar lijden, aan haar geweten te kunnen ontkomen: ze is alléén en *hij* moet haar helpen, *hij* moet voor haar zijn, anders niets „Komm zu mir”. Maar in hem stortte dat moment, waarin hij begreep geen hulp in Ingeborg te bezitten, waarin hij zag dat zij voor héél die droom niet de minste bewondering en achting had, waarin hij begreep dat mèt haar niemand in hem geloofde en hij niemand tot *die, zijn* strijd (maar óók zijn laatste, óók zijn meest angstwekkende) verleiden kon ¹⁾ — dàt moment stort heel zijn godendroom te pletter. Nog eenmaal schijnt hij te trachten haar aan zich te binden als hij zegt „Geliebte”: ze begrijpt de bedoeling niet, de oorzaak niet van dat woord en géén twééde maal kan hij het over zijn lippen krijgen. Alles zinkt dat moment rond hem weg! vandaar dat verbijsterd, verwilderde zich opbeulen, dat niet willen loslaten in dat vastgeklemd en gevangen zitten, dat *lichamelik* verstijfd staan: want hij haat de Onzichtbare nu met een ontstellende haat: hij is geen meester meer van zijn bewegingen — haat verstart hem: hij voelt de vloek Deuteronomion over zich voltrekken: 't is of hij de Onzichtbare ziet en van haat zich niet verroeren kan. En tegelijk hoort hij het angstgeklag der vrouw, lijdt hij, lijdt hij allerhevigst: van zijn vrouw die lijdt (ich fühle, wenn du leidest), lijdt hij omdat hij haar wil helpen en niet kàn: zijn haat tegen de Onzichtbare verstijft hem; niet kàn, want tegelijk haat hij haar, verheugt hij zich over haar lijden, omdat hij geen steun in haar vond, omdat.... hij misschien meent de Onzichtbare te treffen met het lijden dat zij door *zijn* hoogmoed lijdt;

Die Dame: Kann ich nicht? — Es ist schade um dich!

Der Unbekannte: Dann hast du ein Gift in der Tasche deines Kleides.

Die Dame: Ja, das habe ich! (ze heeft de brief met het beëdigd getuigschrift van zijn goud-analyse achtergehouden; ze vreest dat die brief, welke zijn trots zal doen groeien, hem geheel-en-al van haar weg zal rukken) etc.

¹⁾ En hij wil haar daartoe verleiden nog vóór hij de offisiële bevestiging zijner goud-analyse ontvangen heeft. Wel een bewijs dus hoe het verbitterd denken van deze opgejaagde koortst van haat en hoogmoed en angst.

hij lijdt van zijn trots, zijn haat waar hem *zijn* strijdmiddel, het allerhóógste (=allertrotste), werd ontnomen.

Hij haat zó dat het hem is alsof heel zijn ziel door een ander in bezit werd genomen, en tegelijk lijdt hij onder dit alles zó dat hij zichzelf zou willen vermoorden, om van die ander bevrijd te zijn.

Reik mij je hand, schreit Ingeborg, ik ben 'n noodlijdende „Komm zu mir” — 't helpt niets. Kom, schreit ze, èn „denk an dein Kind mit Freude — 't helpt niets. Denk aan je kind *met vreugde*, dat was de laatste hulpeloze poging hem aan het kind en door het kind aan haar te binden. Want ze weet nu uit wat zo juist voorafgang dat tussen hem e n het kind de dokter staat, dat het kind hem altijd er aan zal herinneren de ziel van de dokter vermoord te hebben, en het is omdat ze dàt begrijpt dat ze zegt: denk an dein Kind *mit Freude*: vergeet al het andere, denk aan het kind, dat 't jouw kind is, denk aan de schoonheid daarvan, — en daarom is ook deze poging de laatste, de hulpeloze en de hopeloos=vertwijfelde.

Zinkt zij dan tenslotte in elkander — dan ontspannen zich zijn spieren, is het alsof hij uit zichzelf treedt: hij reikt haar zijn hand, beurt haar op: zijn hart won het van zijn hoogmoed: zijn strijd tegen de Onzichtbare zal hij, terwille van Ingeborg, laten varen:

*Der Unbekannte*¹⁾: Wer ist hier? Wer ist der Furchtbare, der mich verfolgt und meinen Gedanken lahm schlägt? — Hast du jemand gesehen?

Die Dame: Nein, ich habe niemand gesehen!

Der Unbekannte: Doch ich fühle ihn. (Fasst sich ans Herz.) — Hörst du, hörst du, in der Ferne, weit, weit fort, betet man einen Rosenkranz, hörst du?

Die Dame: Ja, ich höre; doch das ist kein Engelgruss; das ist der Fluch des Deuteronomion. Weh uns!

Der Unbekannte: Dann ist es in dem Kloster Die Gute Hilfe....

Die Dame: Wehe! Wehe!

Der Unbekannte: *Geliebte!* Was ist das!

Die Dame: Sag noch ein mal das Wort! *Geliebte!*

Der Unbekannte: Du bist krank?

Die Dame: Nein, aber ich leide (omdat hij getroffen wordt); und ich freue mich zugleich (omdat ze meent dat hij zich met het woord „geliefde” aan haar overgaf). Geh und bitte meine Mutter, mein Bett zu bereiten! — Doch segne mich erst!

Der Unbekannte: Soll ich....

Die Dame: Sag, dass du mir verzeihst; ich kann ja sterben, wenn das Kind mein Leben mitnimmt! *Sag, dass du mich liebst!*

Der Unbekannte: *Denke dir, ich kann das Wort nicht über meine Lippen bringen!*

Die Dame: Dann liebst du mich nicht?

Der Unbekannte: Wenn du es sagst, kommt es mir so vor! Es ist furchtbar, aber ich glaube, ich hasse dich!

Die Dame: *Gib mir wenigstens deine Hand*, wie man sie einem Notleidenden gibt!

Der Unbekannte: *Ich will, aber ich kann nicht; es ist jemand in mir, der sich über dein Leiden freut; doch ich bin es nicht! Denn ich möchte dich auf meinen Armen tragen und deine Qual leiden, aber ich darf nicht, ich kann nicht!*

Die Dame: Hart wie Stein!

Der Unbekannte (mit zurückgehaltener Bewegung): Vielleicht nicht! Vielleicht nicht!

Die Dame: *Komm zu mir!*

Der Unbekannte: *Ich kann mich nicht rühren. — Es ist, als habe jemand meine*

¹⁾ Hij heeft haar zo juist zijn droom ontvouwd.

Seele in Besitz genommen, und ich möchte mich morden, um dem anderen das Leben zu nehmen.

Die Dame: Denke an dein Kind mit Freude....

Der Unbekannte: Das kann ich auch nicht, denn es wird mich an die Erde binden!

Die Dame: Haben wir gefelht, so sind wir bestraft! Himmel, ist es nicht bald genug?

Der Unbekannte: Noch nicht; aber einmal! (een zinspeling op de hoop die hij nog op het goud heeft: dan zal hij de straffen ontkomen in roem en eer.)

Die Dame (sinkt nieder): O, hilf mir! Barmherzigkeit; ich vergehe!

Der Unbekannte (reicht ihr die Hand, wie aus einem Starrkrampf gelöst).

Die Dame (küst seine Hand).

Der Unbekannte (hebt sie auf und führt Sie zur Tür).

Heeft hij zich, toen zij naast hem ineenzonk, aan haar overgegeven — wanneer het tweede bedrijf geëindigd is zal hij, nadat hij weer hoop op het leven heeft gekregen en daardoor zijn trots zich weer van hem heeft meester gemaakt, haar verlaten: voor immer, zoals hij meent.

Ingeborg ligt te bed. Het kind wordt verwacht. Eerst nu, nadat hij zich aan haar had overgegeven, laat zij hem de brief, waarin zijn goud-analyse bevestigd wordt, lezen. Zij hoopt wellicht hem, in de mildere stemming van overwinnaar, vaster nog aan haar te binden. 'n Ogenblik schijnt hij ook inderdaad vertederd. Maar dan zwelt weer zijn trots — hij krijgt houvast aan de zekerheid die het goud hem in eer en roem brengen zal: hij gaat, verlaat het huis: 't kind, zegt hij, zal 'n twistappel zijn, 'n straffer en 'n wreker: hij wil niet blijven om zich te laten verscheuren: zijn enige plicht is zijn persoon voor 'n volledige ondergang te behoeden. Hij ziet alleen zichzelf, hij leeft weer niets anders dan zijn strijd tegen de Onzichtbare, die hij weer, schoon anders, schoon zonder die vermetele hemelvaart naar de Eeuwige kan voortzetten, hij leeft niets anders dan zijn trots die niet wil buigen, niets anders dan zijn zucht naar roem en eer. 'n Tijd zag hij zijn vrouw als hulp in zijn strijd met de Onzichtbare, die strijd is niet meer mogelijk en met dat die droom viel, is ook nú zij voor hem weggevallen. En nu die andere droom (die van het goud) op het punt staat werkelijkheid te worden en hij daarin de Onzichtbare hoopt te kunnen ontkomen — nu vallen ook (wijl de trots hem verhardt) zijn plichten tegenover haar wèg uit zijn aandacht en hij die „nie Bedenklichkeiten und nie Gewissen”¹⁾ bezat, verlaat het huis om, zoals hij vóórgeeft, zich niet te laten verscheuren door het kind, dat 'n voortdurende twistappel, „ein Strafer und ein Rächer” zijn zal, maar in werkelijkheid om zijn strijd tegen de Onzichtbare weer opnieuw te beginnen.

Dan wordt de handeling door een droomspel-scène onderbroken. Deze droomspel-scène is een verbéëlding, 'n vizioen van de Onbekende-zélf, maar 'n verbeelding welke voor hem zo naakt-reëel zal blijken, dat daarna zijn geloof aan het goud absoluut geëindigd is. Niet alleen

¹⁾ N. D. 1ste deel, pg. 53.

omdat hij in die droom-scène de voosheid van alle eer en roem inzag, maar vooral ook hierom wijl zij, toen daarin ook het *geweten* begon te spreken, hem *de achtervolgingen van de Onzichtbare* feller dan ooit openbaarde en deed vrezen.

Hij ziet in deze droomspel-scène gebeuren: hoe hij gehuldigd wordt als de uitvinder van het goud; hoe hij dóór die koninklike hulde, hèm de geniaalste mens van de meest geniale eeuw gebracht, niet langer meer twijfelt aan zich-zelve en het kostbaarste dat 'n mens bezitten kan, herwint: *het geloof aan zich-zelf*.

Maar terstond wordt dat vertrouwen in hem stuk gebroken: „die Analyse kann fehlerhaft sein!”, en men zal hem niet geloven indien hij niet de gronden uiteenzet waarop hij zijn bewijs (dat hij als uitvinder niet uit zijn handen kan geven) bouwde. Als hij zegt: „ich habe das Resultat einer vereidigten Autorität anvertraut”, dan antwoordt men hem: „wir glauben keinen Autoritäten, denn wir sind Freidenker”. Men zegt hem: „Gold ist weiter nichts als — Kehricht!” Hij ziet dat in — tracht echter deze hem vernederende waarheid met een handigheidje te ontduiken door de absolute waarde van het goud, die nul is, weg te sijferen, door zijn relatieve: „wenn das nur wahr wäre, so würde das Kehricht gegen Gold gewechselt werden können.”

— Heel de huldiging verloopt zó — de huldiging, naar achteraf blijkt, van een drinkersbende — dat hij bespot wordt, gehoond, zèlf de huldiging betalen moet, 't niet kan, en tenslotte onder gejuw als 'n oplichter wordt weggevoerd.

Wat is het nu dat de Onbekende als-achtergrond-ziet van dat wat zich vóór hem afspeelt en waarin hij zèlf de hoofdrol vervult? Wat is het dat die goudroom zó vollédig stuk slaat? Wat is het dat die onzichtbare hand op dit Balthazar-feest neerschrijft? Dit inzicht: dat alle huldiging voor iets dat „weiter nichts ist als — Kehricht” 'n vernedering is wijl de hulde.... van imbesielen aan de, alleszins geniale en zich van zijn genialiteit bewuste, Onbekende: 'n eventuële hulde dus van de regering (vandaar dat deze zich ook als zodanig ontmaskert) is in de grond van de zaak gelijkwaardig aan de hulde van een drinkersbende, van mensen die de juiste verhouding, de reële waarde der dingen uit het oog hebben verloren. En déze zèlfvernedering de zin van dit droomspel: dat *hij die de Onzichtbare ontkomen wou door de meest geniale mens te worden van zijn eeuw*, door zijn „persoonlijkheid” tot het allerhoogste op te drijven om tegelijk, daardoor, de Onzichtbare uit te dagen tot een open strijd („sich in der Finsternis schlagen dass ist illoyal”¹⁾, „königlich muss es sein”²⁾): dat hij zich,

¹⁾ N. D. 2de deel, pg. 125.

²⁾ N. D. 2de deel, pg. 149.

verblind, wierp op het goud, op 't meest waardeloze dat bestaat en zich-zelf daardoor onbewust zó vernederde — als in het eerste deel, met de brief — dat hij, ontwaakt, zich-zelf nog minder ziet dan het uitschot dat leeft aan de zelfkant der samenleving: lichtekooien en bedelaars spotten met hem, lachen om hem en om zijn uitvinding. Was hij weer niet in zijn vermeende goden-strijd „ein Bursche, ein leichtsinniger Schlingel” ¹⁾, „ein schrecklicher Lummel” ²⁾. Hij wilde niet aan de waarheid, aan de Onzichtbare die hem achtervolgde, geloven en „dafür, dass er nicht die Liebe zur Wahrheit annahm, wird Gott ihm einen kräftigen Irrwahn senden, so dass er der Lüge glauben wird” ³⁾ en hij geloofde aan de leugen van het goud. En voor deze chimère, die in zo'n zèlfvernedering eindigde, heeft hij zijn vrouw verlaten.

„Man kann alles erwarten, wenn man so mächtige Herren herausgefordert hat wie Sie! Und ich will ihnen zuflüstern: seien Sie bereit auf noch Schlimmeres; auf das Schlimmste”: dat ervoer hij nu hem, als zoveel anders al ⁴⁾, ook de illusie van het goud ontviel; „das Schlimmste” vreest hij in zijn angst dat de Onzichtbare hem in zijn kinderen uit zijn eerste huwelijk zal treffen en de enige nog in hem te verwonden plek zal vinden, als straf voor zijn trots.

Ontgocheld en verarmd eindigt hij deze droomspel-scène met deze bekentenis: „Sollte es möglich sein, dass ich mich geirrt habe, dann ist es des Teufles Blendwerk, und dann strecke ich die Waffen”. Maar voor het feit geplaatst wil hij niet: „Noch nicht!” uitstellen zo lang mogelijk; hij wordt herinnerd aan de vloek Deuteronomion, hij hoort de hoornstoot (van de Eeuwige Jager); hij hoort de treurmuziek die hij altijd hoort wanneer hij zich opstandig-trots verweert — tòch buigt hij niet:

Der Bettler: Beuge dich oder brich!

Der Unbekannte: Ich kann mich nicht beugen!

Der Bettler: Dann brich!

Der Unbekannte: (fällt nieder).

Wanneer hij uit deze verbeelding tot de realiteit ontwaakt, hopeloos-arm, lééggeplunderd, vlucht hij terug naar Ingeborg, naar „die Rosenkammer” — gelijk na de nederlaag in het eerste deel, 10de toneel, toen hij ook dan niet: naakt en ontwapend voor de Onzichtbare durft blijven staan — en zij is als toen weer het laatste houvast waaraan hij zal pogen zich vast te klemmen.

Komt hij thuis dan ervaart hij, gelijk hij in de droomspel-scène

¹⁾ N. D. 1ste deel, pg. 54.

²⁾ N. D. 1ste deel, pg. 75.

³⁾ N. D. 2de deel, pg. 114.

⁴⁾ „War nicht mein ganzes Leben ein Dornenweg von Abschieden?” 3de Deel pg. 182.

vreesde, dat zijn kinderen uit het eerste huwelijk een stiefvader hebben gekregen: „Nun bin ich tot”, alles, „alles, „alles, „alles ist zu Ende.” Alles werd hem stuk voor stuk ontfutseld, tans is het laatste waarmee hij kon gefolterd worden, gevonden. Hij voelt zich een vervloekte; 'n verdoemde: als het kind geboren is vlucht hij van Ingeborg weg, bitter: ich fürchte, ich würde sie (het kind) lieb gewinnen, und dann würdet ihr mir das Herz aus dem Leibe reißen”: ze zullen hem treffen, weer, opnieuw, in zijn *nieuwe* liefde; die voor het kind. 'n Moment is het alsof door al het lijden dat zich op hem stort, 't berouw in hem ontwaakt, en een verlangen naar verzoening — donker=gebogen nacht=land: mateloos=stil en vol eindeloos heimwee — zich neerlegt over zijn moede, arme ziel: „lass mich gehen aus diesere Luft, die zu rein für mich ist; lass nicht das unschuldige Kind in meine Nähe kommen, den ich bin ein verdammtes Wesen, ein Verurteilter, und für mich gibt es keine Freude, kein Friede, keine — Gnade!” — Dan keert hij zich af van zich=zelf, gaat heen met 'n trots, bitter „Leb wohl”: 'n altijd=opgejaagde, zal hij dwalen gaan over de aarde, omdat hij zijn broeder vermoordde: de ziel van de dokter.

En hij aanvaardt zijn vloek — liever: dan zich te *buigen*....

Maar hij kan niet alleen blijven: met het verleden, zijn schuld, zijn geweten en de onontkoombare Onzichtbare. Zelfvernietiging! En hij geeft zich over aan de drank, laat zich zinken, zinken: Feuere an! Lösche ab! Feuere an! Lösche ab! Aber was nicht aufbrennt, das ist leider — die Erinnerung — an — das — Vergangene! Womit soll man die Erinnerung verbrennen!” Hij zonk tot de onderste krochten, de kloaken der samenleving waar de laagste passies, zich uitleven, waar 't naakte leven is als 't verwoede, vinnige, bittere, krijsende, 't mekaar=beklauwende=en=wellustig=martelende gevecht van dieren. Temidden van dat leven dat als 'n hel is, temidden dier mensen die duivels schijnen — maar waarin toch nog een greintje menselijkheid zich uit in wat eerbied voor een dode, in 'n plots felle afschuw voor te rauwe, te onmenselijke scherpe hoon: glimpen van menselijkheid als 'n enkele, flauwe herinnering aan wat in hen verloren ging — temidden van dat leven de Onbekende: dieper dan één van hen gezonken: vervallen, onttakeld, verdofd, verdoofd, verhard, gevoelloos: „je tiefer ich sinke, desto nähre kome ich einem Ziel: dem Ende!” Om plotseling, als de priester binnenkomt met het Allerheiligste, als 'n bezetene op te springen: „Wehe! Wehe! Jetzt nähert er sich, der Furchtbare, der das Herz aus der Brust saugt.... Er kommt, der Unsichtbare, der mich seit Jahren verfolgt.... Jetzt ist er hier!”

Almaar stapelt zich nu het lijden rond hem omhoog. Als met helle=

pijnen wordt hij eindeloos gepijnigd: de dokter begint zijn denken te vergiffigen met inlichtingen over Ingeborg; schrikgedachten beginnen hem te folteren: hij hoort dat alles thuis (dit zal dan nooit meer zijn redding kunnen zijn) is weggespoeld, hij hoort dat zijn familie naar de kolonieën zal trekken, hij ziet hoe zijn kinderen uit het eerste huwelijk zich van hem afwenden, hij ziet zijn eerste vrouw en de man waarmee ze hertrouwd is: alle de in hem te verwonden plekken ziet, voelt hij verwond: één-en-àl wonde breekt hij uit in de klacht: „Ich leide, als ob ich das ganze Menschengeslecht wäre. Ich leide und habe kein Recht zu klagen. . . .” Dan ziet hij de zuster van de waanzinnig-geworden dokter, en hoe ook dit onschuldig wezen door *zijn* schuld lijdt: „Gewissensqual, warum kommt sie hinterher, und nicht vorher!”

Hij hief zich trots, vermetel-dreigend op tegen de Onzichtbare — vernietigd, liet hij zich zinken naar de grote duistere ellende der zelf-vernietiging; maar wàt hij ook deed om de Onzichtbare te ontkomen, om niet te buigen — hij werd *zich-zelf* zwaarder en zwaarder: die Sündenmühle, die malht und mahlt und mahlt das Vergangene, das Vergangene, das Vergangene.” En weer vlucht hij terug naar *Ingeborg*, naar „die *Rosenkammer*”: nog ééns zal hij pogen dáár heul te vinden: bij haar.

Maar als hij haar aan de dokter herinnert sàrt ze hem wèg.

Gelijk we reeds zagen hoopte Ingeborg dat het kind het verleden zou uitwissen, dat dit geluk hun beider geweten tot zwijgen zou brengen. Zij poogde, toen zij dit als de enige oplossing begreep, hem aan het kind en dóór het kind aan háár te binden. 't Ging niet. Hij maakt zich van haar los. — Toen hij weg was kwam zij tot rust — 'n fragiele rust — in haar liefde voor het kind. Nu komt de Onbekende: hij herinnert haar aan de dokter, en dreigt dus haar schijn-rust te verbreken: hij moet wèg, hoe dan ook. Ze zegt hem dat hij naar 't klooster moet gaan. Hij gelooft haar niet (hij herinnert zich 'tgeen de dokter hem van haar vertelde) en zij gelooft hèm niet (immers: hij leefde niet meer voor haar: hij liet haar met haar lijden alleen): weer dreigen zij elkaar, door hun wederzijds wantrouwen nu, te kwellen en te pijnigen: ze drijft hem weg: „je ziet wel, er is geen geluk op vreemd leed te bouwen: we moeten uit elkander.” Op zijn vraag waarom ze elkander ooit ontmoeten antwoordt ze aldus: „Du solltest mich von einem Werwolf befreien, der keiner war, und so wurdest du selbst einer; und dann sollte ich dich von dem Bösen befreien, indem ich all deine Bosheit aufnahm, und das tat ich auch, aber mit dem Ergebnis, dass du noch böser wurdest.” En ze sàrt hem heel zijn armzaligheid toe: „Mein armer Befreier, nun stehst

du da, an Händen und Füßen gefesselt, *und kein Zauberer kann dich lösen.*"

Der Unbekannte: „Leb wohl, und Dank für alles! Zij antwoordt met het harde, striemende ¹⁾: „Leb wohl, und Dank für dies! (Sie deutet *auf die Wiege*). En wanneer hij terstond daarop als om te zien hoever haar haat gaan kan, de schijnbaar passieve, de schijnbaar berustendmatte vraag stelt: „Vielleicht soll ich erst drinnen Leb wohl sagen“, dan antwoordt ze — en we doorvoelen gans 't vlijmscherp sarrende, 't koel-sarkasties-stekende van dat schijnbaar vriendelike, en we zien erbij die ogen waarvan de Onbekende zegt: „weinen können Sie nicht, aber schmeicheln, stechen, lügen“ —: „Tue das, *mei Freund!*“

Zij sarde hem weg uit *zelfverweer*, enkel uit zelfverweer (hij moest weg van de wieg van haar kind, wèg uit de rust die zij zich in het kind veroverd had), en omdat ze dààrom tegelijkertijd kòn lijden en ook inderdààd *lijdt* door en van zijn lijden, dààrom vraagt ze de Konfessor zijn schuldenlast te verminderen en wel op dat punt waar hij het minst schuld hééft, maar het meest schuld vóelt: hij moet hem namelijk zeggen dat ook de Onbekende straffer was in haar leven, voor haar misdaad die daarin bestond dat zij haar eerste bruidgom, de Konfessor, verliet. Hij antwoordt: „Nicht ich, aber Sie sollen es tun, auf dass er mit dem Glauben von Ihnen geht, das Sie gute Seiten haben und dass Sie nicht so sind, wie Ihr erster Mann (de dokter) Sie geschildert hat.“ Ze doet het: ze kan dat veilig doen omdat ze weet dat hij na haar pijnigingen van daareven toch niet bij haar zal durven blijven, en niet meer in haar zal durven geloven. En hij gelooft haar ook niet.

Dan geeft ze hem nog 'n laatste vernederende striem (wanneer de Konfessor doelend op de Onbekende hem gezegd heeft „aber Sie waren sich selbst schwerer als das Dunkel“) met het: „Tue ihm nicht weh!“: waardoor ze hem laat voelen dat ze begrijpt hoe 'n geslagene hij is, hoe machteloos hij is in zijn nederlaag.

Der Unbekannte (mit Leidenschaft): „Wie schön Sie sprechen kann, und *ist* ²⁾ so boshaft Sieh diese Augen an, weinen können Sie nicht, aber schmeicheln, stechen, lügen! Und dennoch: „Tue ihm nicht weh!“ — Sieh, jetzt fürchtet Sie, dass ich das Kind wecken werde (ze wil door dat gebaar voor hem de schijn wekken zich meer om het kind dan om hèm te bekommeren), das kleine Unding, das mir Sie fortnahm! Komm, Priester, ehe ich meinen Sinn ändere!“ En hij vlucht weg met de priester — de lange tocht te beginnen naar het klooster.

¹⁾ Striemend, omdat zij hem even te voren geheel liet doorvoelen dat hij *niets* bezat: nu laat zij hèm voelen, dat *zij* nog *iets* bezit.

²⁾ Kursivering van de schrijver. H. B.

Met welke vlucht, die *overgave* tévens is, dit tweede deel sluit, *zonder dat hij evenwel gelooft dat zij goede zijden had*. En dit is nodig vóór de Konfessor hem kan ontslaan. Hoe schoon haar ziel was, en hoe misvormd deze werd zal de Onbekende eerst in het volgende deel worden geopenbaard, om dan mèt het geloof in haar die zijn grootste *vijandin* was zijn ziel bereid te hebben voor de levensleer van de Konfessor: „*Humanität und Resignation*.”

HENRI BRUNING